

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

“De kallar sig fascisti”

Braskén, Kasper

Published: 08/06/2021

Document Version
Final published version

Document License
Unknown

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Braskén, K. (2021, Jun 8). “De kallar sig fascisti”: Svenskfinlands första konfrontation med fascismen. Historikerbloggen. <https://blogs.abo.fi/historia/2021/06/08/de-kallar-sig-fascisti-svenskfinlands-forsta-konfrontation-med-fascismen/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

“De kallar sig fascisti”: Svenskfinlands första konfrontation med fascismen

Historikerbloggen, 8.6.2021

För hundra år sedan började den finlandssvenska tidningspressen uppmärksamma ett nytt fenomen på den politiska kartan: den italienska fascismen. Trots att fascismen som rörelse uppkom redan i mars 1919 fick den under de första åren ytterst lite uppmärksamhet i Svenskfinland. Andra aspekter var viktigare: den röda faran runt om i Europa och bolsjevismens terror. Men 1921 skedde en tydlig vändning: fascismen lyftes upp som ett tema i nyhetsrapporteringen och fascism-begreppet introducerades mer systematiskt till den finlandssvenska offentligheten. Det var först i oktober 1922 som Mussolini kom till makten, vilket betyder att den fascism som introducerades till Svenskfinland 1921 relaterade till fascismen som rörelse, inte statsmakt. Hur uppfattade och tolkade man fascismen som politisk rörelse vid detta tidiga skede då ingen kunde förutspå dess ödesdigra roll för 1900-talets historia? Uttrycktes redan då en kritik mot fascismen?

Åbo Underrättelser (ÅU) var en av de första tidningarna i Finland som på svenska gav en längre, analytisk bild av det nya fenomenet. ÅUs “Italien-korrespondent” upplyste i mars 1921 ingående om det politiska läget i Italien där fascisterna beskrevs som “minst lika stridbar och lika färdig att taga till påken, dolken och revolvern” som de röda i Italien:

“Fasci kallar man de mer eller mindre lösa sammanslutningarna av nationalister, som bildades under kriget och som nu, uppfyllda av glödande hat mot allt vad socialister heter, uppträda på gator och torg, än såsom fredliga patriotiska demonstranter, än såsom självtagna bestraffare av alla dem som de anse såsom fosterlandets inre fiender.” (ÅU, 6.3.1921)

Fascismen kopplades i denna analys direkt till första världskrigets konsekvenser: kriget hade “förslappat folkets laglydnad, förvirrat dess rättsbegrepp och alstrat en farlig disciplinlöshet inom alla samhällslager.” Samtidigt fanns det en viktig paradox som måste belysas. I motsats till beskrivningar av det “barbariska” Ryssland och österlandet, så var Italien ett kulturland med urgamla samhällsformer och statliga traditioner. Hur kunde den våldsbejakande fascismen frodas i en sådan miljö? (ÅU, 6.3.1921). Vem var dessa fascister?

I en notis som återgavs i HBL, ÅU och Wiborgs Nyheter förklarades att fascisterna bestod av “den patriotiska ungdomen” och att de “strider hjältemodigt mot terroristerna.” Terroristerna hänvisade i detta fall till kommunisterna och anarkisterna i Italien (ÅU 4.4.1921/HBL 5.4.1921/Wiborgs Nyheter, 6.4.1921). I ett annat inlägg hittar man en djup förståelse av fascisternas agerande i Italien, som ramas in som en del av kampen mot den röda

faran: fascismens uppkomst förklaras som en "reaktionen mot den samhällsfientliga agitationen" och sägs ha uppstått "snabbt och från folket själv." I en tid då det ofta hänvisades till inre och yttre fiender i Finland, beskrevs fascisterna som forna soldater som först "kämpat tappert mot den yttre fienden", men som sedan "insåg först av alla, att vad som vunnits i kriget skulle gå helt till spillo, om den anti-nationella agitationen finge fortsätta. De slöto sig samman i föreningar, fast beslutna att möta våld med våld." Beskrivningen fortsätter i samma heroiserande anda: "Även den mest passive förstå sin plikt att taga sin andel i striden, som gällde fäderneslandets väl eller ve." Rapporterna ger samtidigt en inblick i fascisternas sociala bakgrund: Trots att de före detta soldaterna utgjorde rörelsens stomme påstods det att även "unga, entusiastiska människor av alla klasser" anslutit sig till rörelsen som även var beredda att "offra sina liv för sitt land" (HBL 18.4.1921).

Medan HBL verkade entusiastisk över denna rörelse, uttryckte ÅU en mer kritisk ton. I följande ingående rapport, publicerat 27 april 1921, tar man fasta på fascisternas nyvunna roll inom det borgerliga blocket: det egendomliga var att fascisterna, "dessa laglösa hämndeligor", nu som nygrundat politiskt parti anslöt sig till det stora borgerliga blocket i Italiens parlament. Det paradoxala var att de borgerligas motto under åren varit den lagliga ordningens bevarande och alla våldsamheters avskaffande. Nu allierade man sig i alla fall med fascisterna. (ÅU, 5.5.1921)

En förklaring till detta fenomen ges av Herman Gummerus, Finlands första sändebud till Italien, som under ett kort besök i Helsingfors i maj 1921 kommenterade händelserna i Italien: Gummerus förklarade att de borgerliga elementen i Italien hade börjat allt starkare reagera mot kommunismens våldsdåd. Fascisterna beskrevs därmed av Gummerus som "patriotiska föreningar." Trots klagomål över att fascisterna tagit lagen i sina egna händer och eskalerat våldet i landet, så konstaterar Gummerus att fascisternas "strävanden att bekämpa kommunisterna mötas naturligtvis med sympati av hela det borgerliga samhället." (ST 7.5.1921)

Om man under samma tid vände blicken till socialdemokratiska *Arbetarbladet* framkommer en helt annan bild. Författaren och fredsaktivisten Gurli Hertzman-Ericson skrev i maj 1921:

"Ansvaret för de oroligheter som förekommit och det blod som utgjutits måste i första hand tillskrivas fascisterna, vilka genom sin egenmäktighet, sin spotskhet och sina junkerlater ständigt utmanar arbetarna och provocerar fram stridigheter. Detta parti, vilket icke är något politiskt parti, utan består av en massa ungdomar, studenter och kontorister, vilka demonstrerar sitt nationella sinnelag genom att tåga kring gatorna med fanor och sånger och betraktar varje socialdemokrat som Italiens svurne fiende, säger sig vilja kämpa för det bestående, men i själva

verket gör de allt för att ruinera sitt land, ty hatet mellan fascister och socialister håller på att urarta till ett förödande inbördeskrig” (*Arbetarbladet*, 11.5.1921).

Trots kunskap om fascisternas våldsamma metoder var den borgerliga pressen redo att ge dem en andra chans. Som *Svenska Tidningen* uttrycker det: “det har ju ofta förut hänt att av ett häftigt jäsande ungt vin blivit en, om icke ädel så dock drickbar vara.” (*Svenska Tidningen*, 27.6.1921).

Under sommaren 1921 började de borgerliga sakta uttrycka sitt bekymmer över fascismens avigsidor, men dessa kunde inte nämnas utan att i samma andetag bekräfta fascismens så kallade goda egenskaper. Så som *Vasabladet* uttryckte det: “Det är inte tu tal om att icke de gjort landet åtskillig nytta.” Via beröm kunde kritik sakta formuleras: “Till deras creditsida hör, att de obetingat ställa sig på det allmännas sida i dessa konflikter med oroliga samhällslager. Men när det passar dem, ställa de sig också raskt utanför lagens gränser.” (*Wasabladet*, 2.7.1921) Även i ÅU konstateras att det fascistiska våldet redan börjat avskräcka borgerliga som i början hade sympatiserat med fascisterna (ÅU, 26.7.1921).

HBL fortsatte rättfärdiga fascismen som en “reaktion mot de ofosterländska samhällsomstörtarna” men samtidigt konstateras öppet att rörelsen genomfört “blodiga överdrifter”. Om det från vänsterhåll senare har polemiserats starkt kring borgerskapets och fascismens nära förhållande var HBL överraskande öppen om denna oheliga allians:

“Den fredliga borgarklassen hälsade den fascistiska rörelsen i början med oskrymtad glädje. Äntligen hade man nu en makt, som kunde hålla de röda stängen och slå dem med deras egna vapen. Man såg i rörelsen samhällets rättmätiga reaktion mot omstörtningens partiernas självsvald och bevittnade med skadeglädje den bestörtning och fruktan, som fascisternas våldsamma offensiv framkallade i de rödas läger.”

Så långt verkade alliansen mellan borgerskapet och fascismen som en förnöjsam historia, men snart vaknade man upp till verkligheten:

“Man betänkte ej den fara som låg i att dessa samhällets försvarare själv uppenbart bröto emot den lagliga ordningen. I själva verket gick det med fascismen så som det måste gå med alla rörelser, som ställa sig utanför lagens rāmärken. Övermodiga över sin framgång började fascisterna snart utöva ett tyranni, som nu ej längre gick ut endast över kommunister och socialister, utan även över alla dem, som vågade klandra dem.” (HBL, 20.8.1921)

När fascisterna en gång fått utrymme att agera fritt utanför lagen, visade sig det ytterst svårt att skruva locket tillbaka på burken.

FD, Kasper Braskén

Postdoc-forskare inom det SLS-finansierade projektet “Den finlandssvenska antifascismen”

Allmän historia, Åbo Akademi

kasper.brasken@abo.fi

<https://www.facebook.com/finsvantifascism/>

<https://research.abo.fi/en/persons/kasper-brasken>

<https://twitter.com/kasperbrasken>